

Läkemedelsfakta för personal i hälso- och sjukvård

Framtaget av Läkemedelscentrum
Region Västerbotten
(delvis uppdaterad juni 2023)

Innehållsförteckning

Matsmältningsorgan och ämnesomsättning	4
Medel mot karies	4
Medel vid syrelaterade symtom	4
Medel vid funktionella mag-tarmsymtom	5
Medel vid förstoppning	5
Medel vid typ-2-diabetes	6
Vitaminer och mineraler	8
Blod och blodbildande organ	8
Antikoagulation	8
Trombocythämmande medel	9
Medel vid anemier	9
Hjärta och kretslopp	10
Medel vid hjärtsjukdomar	10
Diuretika – vätskedrivande läkemedel	11
Beta-receptorblockerande medel	12
Kalciumantagonister	13
Medel som påverkar RAS (renin-angiotensin-systemet)	13
Blodfettsänkande medel	14
Urin – och könsorgan samt könshormoner	14
Medel vid klimakteriebesvär	14
Urologiska medel	14
Hormoner	16
Infektion	16
Rörelseapparaten	18
Antiinflammatoriska medel och medel mot gikt	18
Medel vid benskörhet	18
Nervsystemet	19
Smärtlindrande medel	19
Medel mot epilepsi	22
Medel vid parkinsonism	23
Neuroleptika (antipsykotiska läkemedel)	24
Lugnande medel	25
Sömnmedel	26
Antidepressiva läkemedel	28
Medel vid demenssjukdomar	29
Andningsorganen	30
Medel vid obstruktiva luftvägssjukdomar	30
Medel vid hosta	31
Medel vid allergi	32
Ögon och öron	32
Ögondroppar vid glaukom (grön starr)	32

Preparaten, läkemedelsnamnen, de generiska namnen och substanserna i häftet ger inte en fullständig täckning av de läkemedel som finns på marknaden. Detta dokument speglar, utifrån erfarenheter från klinisk farmaci i hälso- och sjukvård, den användning som finns/har funnits i länet. För ytterligare läkemedelsinformation var god se www.fass.se.

Läkemedelsnamn avskilda med " / " innehåller samma läkemedelssubstans, till exempel Omeprazol/Losec: båda innehåller omeprazol.

Matsmältningsorgan och ämnesomsättning

Medel mot karies

Dentan, Fludent

Medel som innehåller fluor, används för att förebygga karies. Finns i form av till exempel munskölj eller sugtablett. Muntorrhet är vanligt hos äldre och dessutom en vanlig biverkan av många läkemedel. Det kan leda till smakförlust, sväljsvårigheter samt sveda och värk i munnen som tillsammans gör det svårt att äta och minskar aptiten. Även talsvårigheter, karies och svampinfektioner kan vara en effekt av muntorrhet. För patienter med muntorrhet är det extra viktigt att munhygien sköts, och att man använder någon fluorprodukt för att minska kariesrisken. Dessutom finns flera olika salivstimulerande produkter att köpa med eller utan fluor i form av munsprayer eller sugtabletter.

Medel vid syrarelaterade symtom

Omeprazol/Losec/Omestad/Omezyl, Lansoprazol/Lanzo, Esomeprazol/Nexium, Pantoprazol/Pantoloc

Läkemedel mot magsår och sura uppstötningar/halsbränna (s.k. protonpumpshämmare). Dessa verkar genom att minska frisättningen av saltsyra i magsäcken, vilket ger ett mindre surt maginnehåll. Ger effekt under 24 timmar. Långvarig behandling med protonpumpshämmare kan leda till minskat upptag av vitamin B12, järn och kalcium, vilket kan öka risken för blodbrist (anemi) och benskörhet.

Protonpumpshämmare har även visat sig kunna öka risken för bland annat bakteriella maginfektioner och lunginflammation. Protonpumpshämmare har en hinna för att skydda läkemedlet från den sura miljön i magsäcken och måste därför sväljas hela. Vid sväljsvårigheter kan kapslarna öppnas och kornen sväljas hela med vatten. Vissa av tablettorna kan lösas upp i vatten. Det är viktigt att inte krossa eller tugga kornen eller tablettorna eftersom den skyddande hinnan då förstörs, vilket leder till försämrade effekt av läkemedlet. Vid utsättning bör läkemedlet långsamt trappas ut för att undvika utsättningsbesvär i form av förvärrade symtom som exempelvis sura uppstötningar, se aktuell upplaga av FAS UT.

Pepcid

Läkemedel som används vid halsbränna och sura uppstötningar (s.k. H₂-blockerare). Dessa verkar genom att minska frisättningen av saltsyra i magsäcken. Har 12 timmars effekt och ger snabbare effekt än protonpumpshämmare. Denna läkemedelsgrupp kan ibland göra äldre förvirrade om en biverkan. Vid utsättning bör läkemedlet trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT.

Novalucol, Novaluzid

Läkemedel som används vid tillfälliga besvär av halsbränna och sura uppstötningar. Dessa innehåller salter som buffrar magsyran så att den blir mindre sur. Ger effekt inom några minuter, och effekten håller i sig ungefär 30 minuter. Observera att dessa läkemedel kan minska upptaget av många andra läkemedel, och de kan behöva ges med några timmars intervall till andra läkemedel.

Medel vid funktionella mag-tarmsymtom

Primperan/metoklopramid

Läkemedel som används för att förebygga eller behandla illamående och kräkningar. Kemiskt liknar metoklopramid antipsykotiska läkemedel (neuroleptika) och kan därför ge liknande biverkningar som oförmåga att sitta still (akatisi), stelhet, skakningar (parkinsonism) och muskelkramp i framför allt nacke och hals (dystoni). För att minimera risken för allvarliga biverkningar i nervsystemet är den rekommenderade dygnsdosen av metoklopramid max 30 mg/dygn och preparatet bör användas i högst fem dagar.

Medel vid förstoppning

Movicol/Moxalole/Omnicol/Laximyl, Laktulos/Duphalac

Mjukar upp avföringen genom att binda vatten och öka volymen av avföringen (s.k. osmotiskt verkande medel). Stimulerar på så sätt tarmrörelserna. Movicol tas som ett pulver som rörs ut i vatten, och Laktulos är en tjockflytande lösning. Viktigt att ett adekvat vätskeintag kan hållas när dessa medel används.

Inolaxol, Vi-Siblin

Består av fibrer som mjukar upp avföringen genom att binda vatten och öka volymen av avföringen (s.k. bulkmedel). Stimulerar på så sätt tarmrörelserna. Bulkmedel har effekt mot både hård och lös mage. Viktigt att ett adekvat vätskeintag kan hållas när dessa medel används. Inolaxol granulat och oralt pulver kan tas utblandat i vätskerik föda som filmjök, välling eller soppa. Inolaxol granulat och oralt pulver kan också tas med vätska, kornen hålls då i 15–30 ml vatten eller annan dryck, rörs om och

nedsköljes varefter minst ett glas vatten eller annan dryck intages. Vi-Siblin kan röras ut i vatten, mjölk, juice eller annan dryck. Preparatet kan även strös på eller blandas i mat, t ex filmjölk, gröt eller köttfärssås, då Vi-Siblin är berett som granulat. Oavsett hur preparatet tas skall alltid ett glas vätska intas samtidigt.

Cilaxoral/Laxoberal

Laxermedel i form av droppar. Verkar genom att ge en direkt effekt på tarmväggen som gör att tarmrörelserna stimuleras. Effekt av en kvällsdos kommer efter ca 10 timmar. Kan blandas med dryck eller mat. Ges vanligtvis som vid behovs-läkemedel.

Medel vid typ-2-diabetes

Det finns flera olika grupper av läkemedel som används mot diabetes typ-2. Gemensamt för dem är att de på olika sätt sänker blodsockernivåerna. Vissa av dessa läkemedel förknippas med en ökad risk för blodsockerfall (hypoglykemi). Det är därför viktigt att vara uppmärksam på tecken som kan tyda på lågt blodsocker som matthet, oro, svettningar och darrningar och återkoppla dessa till sjuksköterska. Det är för äldre särskilt viktigt att regelbundet utvärdera läkemedelsbehandling för diabetes typ 2 utifrån preparatval och dosering. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på tecken som kan tyda på högt blodsocker som trötthet, törst och ökade urinmängder och återkoppla dessa till sjuksköterska.

Metformin sänker blodsockret genom att minska leverns produktion av glukos, fördröja upptaget av glukos från födan i tarmen och öka upptaget av glukos från blodet in i cellerna. Metformin bör användas i lägre dos vid nedsatt njurfunktion och helt undvikas vid gravt nedsatt njurfunktion på grund av risken för en sällsynt men potentiellt livshotande biverkan, laktacidosis. Utifrån detta bör läkemedlet även tillfälligt sättas ut vid otillräckligt vätskeintag (dehydrering), feber, diarréer eller kräkningar. Det är därför viktigt att återkoppla sådana tillstånd till sjuksköterska. Metformin tas i samband med eller efter måltid, detta för att minska risken för biverkningar från mage/tarm (t.ex. diarré).

Jardiance, Forxiga och Invokana är s.k. SGLT-2-hämmare som verkar genom att blockera proteinet SGLT-2 i njurarna. Njurarna utsöndrar då en större mängd socker i urinen och på så sätt sänks blodsockernivån. Vid akut svår sjukdom med risk för uttorkning (t ex vid diarré eller kräkningar), undernäring eller fasta bör dessa läkemedel tillfälligt sättas ut på grund av risken för ketoacidosis, som är en ovanlig men allvarlig biverkan. Det är därför viktigt att återkoppla sådana tillstånd till sjuksköterska. SGLT-2-hämmare har dålig blodsockersänkande effekt vid gravt nedsatt njurfunktion. Biverkningar som kan förknippas med SGLT-2-hämmare är svampinfektion i underlivet och urinvägsinfektion.

Synjardy är en kombination av Jardiance och Metformin, se respektive rubrik.

Glimepirid är en s.k. sulfonureid. Den sänker blodsockret genom att öka frisättningen av insulin från bukspottskörteln. Sulfonureider bör användas med försiktighet vid hög ålder, nedsatt njurfunktion eller bristfällig nutrition. Tabletterna ska intas strax före eller i samband med måltid.

Repaglinid/NovoNorm verkar genom att tillfälligt öka frisättningen av insulin och därigenom sänks blodsockernivån. Läkemedlet intas före måltid och kan vara av värde till patienter med särskilt höga glukosvärden efter måltid eller till patienter med oregelbundna mattider. Utesluts en måltid bör också tillhörande läkemedelsdos uteslutas för att undvika blodsockerfall (hypoglykemi). Repaglinid kan ges till patienter med nedsatt njurfunktion.

Ozempic, Trulicity och Victoza/Saxenda är s.k. GLP-1-analoger. Dessa verkar genom att efterlikna det i kroppen förekommande hormonet GLP-1 som bland annat ökar bukspottskörtelns produktion av insulin och ger en snabbare mättnadskänsla och på så sätt sänks blodsockernivån. En vanlig biverkan som kan förknippas med GLP-1-analoger är illamående. Ozempic och Trulicity är sprutor som ges en gång per vecka, och Victoza/Saxenda är sprutor som ges dagligen.

Trajenta och Januvia/Xelevia är s.k. DPP4-hämmare och verkar genom att minska nedbrytningen av det i kroppen förekommande hormonet GLP-1 och på så sätt förlänga dess effekt, vilket är att öka bukspottskörtelns produktion av insulin och ge en snabbare mättnadskänsla.

Pioglitazon/Actos är en s.k. glitazon och sänker blodsockret genom att förbättra fettcellernas känslighet för insulin och påverka sockeromsättningen i levern och i musklerna. Biverkningar som är förknippade med pioglitazon är viktuppgång och vätskeansamling (ödem). Pioglitazon ska inte ges vid hjärtsvikt.

Insulin (t.ex. Insuman Basal, Humalog Mix, Novomix, Insulin Lispro Sanofi, Abasaglar)

Vid diabetes typ 2 kan behandling med insulin ske antingen ensamt eller i kombination med andra diabetesläkemedel. Vid typ-1 diabetes ges endast insulin. Insulinet gör så att socker transporteras från blodet in i kroppens celler. Det kan ges som basinsulin till natten (Insuman Basal), som direktverkande till måltid (Insulin lispro Sanofi) eller som mixinsulin (Humalog mix 25, Novomix 30) vilket innehåller både snabb- och medellångverkande insulin. Insulin finns också i en långverkande form som ofta tas till natten (Abasaglar/Lantus).

Vitaminer och mineraler

Kaleorid/Kaliumklorid

Läkemedel som används för att höja låga nivåer av kalium i kroppen (hypokalemi). Lågt kalium kan bl.a. yttra sig som trötthet, apati, illamående, förstoppning och i allvarliga fall förlamning. Tabletterna ska sväljas hela gärna med rikligt med vatten då kalium kan ge lokal irritation i matstrupe och magsäck. Det är viktigt att regelbundet utvärdera behandling med kalium utifrån blodets kaliumvärden. Lågt kalium orsakas många gånger av urindrivande läkemedelsbehandling. Genom att, där det är möjligt med hänseende till indikation, byta de urindrivande läkemedlen till eller lägga till läkemedel som sparar kalium (t.ex. ACE-hämmare, angiotensin-II-antagonister eller aldosteronantagonister) kan dessa kaliumförluster många gånger undvikas. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på symtom/tecken som kan tyda på låga kaliumnivåer. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Blod och blodbildande organ

Antikoagulation

Pradaxa, Xarelto, Eliquis, Lixiana

Läkemedel som används för att förhindra uppkomst av blodproppar genom att hämma blodets förmåga att levara sig (koagulera). Dessa läkemedel används bland annat hos patienter med oregelbunden hjärtrytm (förmaksflimmer) för att förhindra att blodproppar bildas i hjärtat som kan lossna och transporteras till hjärnan där de kan orsaka en stroke eller till lungorna där de kan orsaka en blodpropp i lungan (lungemboli). De används också efter genomgången blodpropp i benet (DVT) eller lungemboli, antingen under en begränsad tid eller livslångt. De kan också användas efter vissa knä- eller höftoperationer. Biverkningar som kan förknippas med dessa läkemedel är magbesvär och blödningar. Det är viktigt att uppmärksamma tecken som kan tyda på blödningar t.ex. blåmärken och svart avföring. Återkoppla detta till sjuksköterska. Uppmärksamma även eventuell samtidig användning (även receptfria produkter) av antiinflammatoriska värktabletter (NSAID) då det ytterligare ökar risken för blödning. Återkoppla detta till sjuksköterska. Observera att Pradaxa inte kan delas i dospåsar, utan ges vid sidan om.

Waran

Läkemedel som används för att förhindra uppkomst av blodproppar genom att hämma blodets förmåga att levara sig (koagulera). Warandosen ställs in och justeras individuellt utifrån regelbundna blodprover s.k. PK-INR. Det är mycket viktigt att följa aktuellt doseringsschema, dels för att undvika proppbildning, dels för att effekten av

läkemedlet inte ska bli för kraftig med risk för blödningar. Waran interagerar med många andra läkemedel t.ex. Tramadol, NSAID, Alvedon, Citalopram och Levaxin. Receptfria läkemedel och naturläkemedel kan också påverka effekten av Waran. Receptfria antiinflammatoriska värktabletter (NSAID) som Ipren, Diklofenak och Naproxen ska absolut inte kombineras med Waran på grund av den ökade blödningsrisken. Observera att Waran inte kan delas i dospåsar, utan ges vid sidan om.

Trombocythämmande medel

Acetylsalicylsyra/Trombyl

Läkemedel som används för att förhindra uppkomst av blodproppar i blodkärlen och som innehåller det verksamma ämnet acetylsalicylsyra (ASA) i låg dos, vilket gör blodplättarna (trombocyterna) mindre benägna att fastna ihop. Trombyl används vid hjärtkärlsjukdomar som ökar risken för blodproppar. Biverkningar som är förknippade med Trombyl är blödningar, magbesvär (dyspepsi) och njurpåverkan.

Clopidogrel/Plavix

Läkemedel som används för att förhindra uppkomst av blodproppar i blodkärlen, bland annat efter stroke. Verkar genom att göra blodplättarna (trombocyterna) mindre benägna att fastna ihop. Läkemedlet kan även användas i kombination med acetylsalicylsyra, ASA (Trombyl) för att förebygga ytterligare blodproppar efter en stroke eller hjärtinfarkt, samt som alternativ till Trombyl vid eventuell ASA-allergi. Biverkningar som är förknippade med clopidogrel är magbesvär, blåmärken, hudutslag samt blödningar.

Brilique

Läkemedel som används i kombination med acetylsalicylsyra/Trombyl för att förhindra uppkomst av blodproppar i blodkärlen en period efter en hjärtinfarkt. Verkar genom att göra blodplättarna (trombocyterna) mindre benägna att fastna ihop. Biverkningar som är förknippade med Brilique är magbesvär, blåmärken, hudutslag samt blödningar.

Medel vid anemier

Duroferon, Niferex

Läkemedel som innehåller järn, används vid järnbrist. Dessa läkemedel är tillverkade så att de frisätter en mindre mängd järn under längre tid. Kroppen kan då lättare tillgodogöra sig järnet och risken för biverkningar från mage och tarm minskar. Om tablettarna delas, krossas eller tuggas ökar risken för biverkningar och effekten försämras. Järntillskott kan förknippas med biverkningar från magtarmkanalen som

t.ex. illamående, förstoppning och diarréer. Det kan även ge svart avföring. Järn interagerar med många andra läkemedel t.ex. Levaxin, levodopa (Madopark, Sinemet), kalcium, ciprofloxacin och doxycyklin/Doxyferm genom att minska upptaget av dessa läkemedel i kroppen. Det kan leda till sämre effekt. Om järn tas vid samma doseringstillfälle som något av dessa läkemedel återkoppla detta till sjuksköterska.

Betolvex/Behepan/Betolvidon

Läkemedel som innehåller kobalamin (vitamin B12). Vitamin B12 är nödvändigt för nervsystemet och för bildningen av röda blodkroppar. Ett försämrat upptag i tarmen av eller långvarig brist på vitamin B12 kan leda till en särskild form av blodbrist (makrocytär anemi).

Folsyra/Folacin/Folvidon

Läkemedel som innehåller folsyra. Folsyra bidrar till normal blodbildning och till immunsystemets normala funktion. Det har även en viktig roll för celledelningen. Folsyrabrist märks tidigast hos snabbväxande celler som röda och vita blodkroppar. Långvarig brist på folsyra kan leda till en särskild sorts blodbrist (makrocytär anemi).

Hjärta och kretslopp

Medel vid hjärtsjukdomar

Digoxin

Läkemedel som stabiliserar hjärtats rytm vid förmaksflimmer och stärker det vid hjärtsvikt. Vid behandling med Digoxin är det liten skillnad mellan den dos som ger effekt och den dos som ger biverkningar (s.k. smalt terapeutiskt intervall). Digoxin utsöndras till stor del via njurarna. Det innebär att om njurfunktionen är nedsatt, vilket är vanligt hos äldre, kan för höga nivåer i blodet uppstå. Tidiga symtom på detta är aptitlöshet, trötthet och förvirring. Återkoppla dessa symtom till sjuksköterska. I svårare fall kan allvarliga rytmrubbningar i hjärtat uppstå, vilka kan vara livshotande. Lågt kalium, orsakad av till exempel urindrivande behandling, kan även förstärka effekten av digoxin. Digoxinnivån i blodet bör regelbundet kontrolleras eftersom äldres njurfunktion snabbt kan försämrast.

Isosorbidmononitrat/Imdur/Ismo/Monoket

Läkemedel som används för att förebygga kärlkramp. Isosorbidmononitrat verkar genom att vidga blodkärlen så att mer syrerikt blod når hjärtat. Då minskar syrebristen och smärtorna avtar. Vissa av preparaten är så kallade depottabletter som successivt frisätter mindre mängd läkemedel under lång tid. Detta ger en jämn och

långvarig effekt och minskad risk för biverkningar. Vid sväljsvårigheter kan vissa tabletter delas, men de får inte krossas eller tuggas eftersom de då verkar för kraftigt och under för kort tid. Vanliga biverkningar som kan förknippas med isosorbidmononitrat är huvudvärk, illamående, yrsel och blodtrycksfall. Huvudvärk är vanligast förekommande i början av behandlingen. Denna typ av behandling bör regelbundet utvärderas för att optimera doserna. För höga doser kan till exempel leda till trötthet och yrsel. Vid utsättning av läkemedlet rekommenderas att läkemedlet trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på symtom/tecken som kan tyda på ökad kärlkramp. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Nitrolingual/Glytrin, Suscard

Läkemedel som ges som symtomlindrande vid kärlkrampsanfall. Läkemedlet verkar genom att vidga blodkärlen så att mer syrerikt blod når hjärtat. Då minskar syrebristen och smärtorna avtar. Vanliga biverkningar är yrsel och blodtrycksfall och det kan vara bra att ta läkemedlen sittande eller liggande. Även huvudvärk och illamående är vanligt. **Nitrolingual/Glytrin** sprayas under tungan och tas då upp i blodet via munslemhinnan vilket ger snabb effekt. **Suscard** läggs under överläppen där den snabbt ger effekt och sedan sakta löses upp och kan ha effekt i 3–5 timmar. Suscard kan därför ges inför en aktivitet som förväntas ge kärlkramp. Den får inte delas, tuggas eller sväljas eftersom den då ger dålig/ingen effekt. Effekten kan avbrytas tidigare genom att tabletten tas ut och effekten försvinner då inom 10–20 minuter.

Diuretika – vätskedrivande läkemedel

Bendroflumetiazid/Salures, Hydroklortiazid/Esidrex

Läkemedel som har en blodtryckssänkande och vätskedrivande effekt (s.k. tiazider). Vid gravt nedsatt njurfunktion är tiazider ineffektiva och bör bytas ut mot annan behandling. Biverkningar som är förknippade med tiazider är bland annat lågt kalium (hypokalemi), lågt natrium (hyponatremi), trötthet, yrsel och huvudvärk. Eftersom tiazider även kan höja urinsyranivån bör dessa preparat ges med försiktighet till patienter med giktbesvär. Blodtrycksbehandling bör regelbundet utvärderas för att optimera doserna. För höga doser kan till exempel leda till trötthet och yrsel.

Furosemid/Furix/Lasix/Impugan

Läkemedel som genom kraftfull vätskedrivning används för behandling av vätskeansamlingar i kroppen (ödem), t.ex. vid hjärtsvikt (s.k. loopdiuretika). Läkemedlet har även en viss blodtryckssänkande effekt. Loopdiuretika bör användas med försiktighet till äldre då de kan orsaka yrsel, förlust av olika salter och uttorkning. Läkemedlet bör tillfälligt sättas ut vid otillräckligt vätskeintag, diarréer eller kräkningar. Kontakta därför sjuksköterska om något av detta inträffar. Ibland kan stödstrumpor och fysisk

aktivitet vara fullgoda alternativ vid bensvullnad. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på symtom/tecken som kan tyda på ökade besvär av hjärtsvikt som ansamling av vätska, andfåddhet och snabb viktuppgång. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Spironolakton, Eplerenon/Inspra

Läkemedel som används vid behandling av vätskeansamlingar i kroppen (ödem), högt blodtryck och hjärtsvikt. Dessa läkemedel är vätskedrivande och hjälper även till att spara kalium i kroppen. Äldre och personer med nedsatt njurfunktion löper större risk att få för högt kalium av behandlingen varför kaliumnivån bör kontrolleras regelbundet. Detta särskilt vid samtidig behandling med andra läkemedel som kan öka kaliumnivåerna såsom ACE-hämmare och angiotensin-II-antagonister. Vanliga biverkningar av läkemedlen är diarré, illamående och kräkningar. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på symtom/tecken som kan tyda på ökade besvär av ödem och/eller hjärtsvikt, som ansamling av vätska, andfåddhet och snabb viktuppgång. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Beta-receptorblockerande medel

Metoprolol/Seloken/Metomylan, Atenolol, Bisoprolol/Emconcor/Bisomyl, Propranolol/Inderal, Carvedilol

Läkemedel som huvudsakligen har sina effekter på hjärta och kärl genom att stabilisera och minska hjärtfrekvensen (s.k. betablockerare). De olika preparaten har olika indikationer (t.ex. högt blodtryck, kärlkramp, hjärtsvikt och/eller förmaksflimmer) och vissa kan även användas förebyggande mot migrän och vid skakningar (tremor). Vissa av preparaten är så kallade depottabletter som successivt frisätter mindre mängd läkemedel under lång tid. Detta ger en jämn och långvarig effekt och minskad risk för biverkningar. Vid sväljsvårigheter kan dessa tabletter delas, men får inte krossas eller tuggas eftersom de då verkar för kraftigt och under för kort tid. Biverkningar som kan förknippas med betablockerare är bland annat trötthet, yrsel, mardrömmar, kalla händer och fötter. Eftersom vissa betablockerare (Ex. Propranolol) även påverkar andningsvägarna, bör denna typ av betablockerare undvikas till patienter med astma eller annan obstruktiv lungsjukdom. Vid utsättning bör betablockerare trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på nytillkomna symtom från hjärta/kärl. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Kalciumantagonister

Amlodipin/Norvasc, Felodipin/Plendil

Läkemedel som har effekter på hjärta och kärl genom att vidga blodkärlen i kroppen (s.k. kalciumantagonister). Kalciumantagonister minskar belastningen på hjärtat och sänker blodtrycket. De används vanligen vid högt blodtryck och kärlkramp.

Biverkningar som är förknippade med kalciumantagonister är trötthet, ankelsvullnad, muskelkramper och ansiktsrodnad. Beroende på indikation kan preparaten behöva trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på symtom/tecken som kan tyda på ökade besvär av kärlkramp. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Medel som påverkar RAS (renin-angiotensin-systemet)

Enalapril, Ramipril, Captopril

Läkemedel som har effekter på hjärta och kärl (s.k. ACE-hämmare). Genom att hämma bildningen av ett enzym (ACE) erhålls bland annat en kärlvidgning och en blodtryckssänkning. ACE-hämmare används ofta som behandling vid högt blodtryck och hjärtsvikt. Dessa preparat är extra fördelaktiga vid samtidig diabetes och/eller nedsatt njurfunktion. Vid nyinsättning av ACE-hämmare är det viktigt att följa kalium och kreatinivärden. Läkemedlet bör tillfälligt sättas ut vid otillräckligt vätskeintag, diarréer eller kräkningar. Kontakta därför sjuksköterska om något av detta inträffar. Biverkningar som är förknippade med ACE-hämmare är torrhosta, trötthet och yrsel. Beroende på indikation kan preparaten behöva trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på symtom/tecken som kan tyda på ökade besvär av ödem och/eller hjärtsvikt som ansamling av vätska, andfåddhet och snabb viktuppgång. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Losartan/Cozaar/Losarstad, Candesartan/Atacand/Candesarstad

Läkemedel som har effekter på hjärta och kärl (s.k. angiotensin-II-antagonister eller ARB). Genom att blockera effekterna av ett enzym (angiotensin II) erhålls bland annat en kärlvidgning och en blodtryckssänkning. ARB används ofta vid högt blodtryck och vid hjärtsvikt. Dessa preparat är extra fördelaktiga vid samtidig diabetes och/eller nedsatt njurfunktion. Vid nyinsättning av ARB är det viktigt att följa kalium och kreatinivärden. Läkemedlet bör tillfälligt sättas ut vid otillräckligt vätskeintag, diarréer eller kräkningar. Kontakta därför sjuksköterska om något av detta inträffar. Biverkningar som är förknippade med ARB är trötthet, hjärtklappning och yrsel. Beroende på indikation kan preparaten behöva trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på symtom/tecken som kan

tyda på ökade besvär av ödem och/eller hjärtsvikt som ansamling av vätska, andfåddhet och snabb viktuppgång. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Blodfettsänkande medel

Simvastatin/Zocord/Simidon, Atorvastatin/Lipitor/Atorbir Rosuvastatin/Crestor, Pravastatin

Läkemedel som används för att sänka blodfetterna och därigenom minska risken för hjärtinfarkt och stroke (s.k. statiner). Biverkningar som förknippas med statiner är muskelsmärta, förstoppning, illamående och huvudvärk. Simvastatin bör dosjusteras vid gravt nedsatt njurfunktion. Vid utsättning av hög dos statin rekommenderas successiv nedtrappning, se aktuell upplaga av FAS UT.

Ezetimib/Ezetrol

Läkemedel som används för att sänka blodfetterna genom att minska tarmens upptag av kolesterol från föda. Kan användas som ett tillägg till statiner eller ensamt som ett alternativ om man inte tål statiner på grund av biverkningar. Vanliga biverkningar är buksmärta, diarré och gasbildning.

Urin – och könsorgan samt könshormoner

Medel vid klimakteriebesvär

Oestriol/Ovesterin, Vagifem, Oestring

Läkemedel som används för att lindra besvär som klåda, sveda och smärta som kan uppkomma i underlivet vid klimakteriet. I första hand rekommenderas lokala östrogenberedningar som salva eller vagitorier (Ovesterin), Vagifem vaginaltablett eller Oestring vaginalinlägg (denna byts var tredje månad). Dessa beredningar ger symtomlindring utan att påverka hela kroppen. Om lokal behandling inte är möjlig kan tablettbehandling (Oestriol) i lägsta dos övervägas. Biverkningar som kan förknippas med lokalbehandling är slemhinneirritation och med tablettbehandling illamående och blödningar.

Urologiska medel

Tolterodin/Detrusitol, Solifenacin/Vesicare, Toviaz, Emselex

Läkemedel som används för att dämpa en överaktiv blåsa vid trängningsinkontinens. Dessa preparat ger ofta biverkningar hos äldre, t.ex. förvirring, koncentrationssvårigheter, minnesstörningar, muntorrhet och förstoppning (s.k.

antikolinerga biverkningar). De bör därför i allmänhet undvikas till denna grupp, i synnerhet till personer med demens. Biverkningarna kan uppkomma när som helst under behandlingen och det är därför av största vikt att behov, effekt och eventuella biverkningar kontinuerligt utvärderas.

Betmiga

Läkemedel som används för att dämpa en överaktiv blåsa vid trängningsinkontinens. Betmiga är en så kallad depottablett som successivt frisätter mindre mängd läkemedel under lång tid. Detta ger en jämn och långvarig effekt och minskad risk för biverkningar. Tabletten får inte delas, krossas eller tuggas eftersom den då verkar för kraftigt och under för kort tid. Den verkar på ett annat sätt än läkemedlen som beskrivs i stycket ovan och kan därför ge andra typer av biverkningar. Biverkningar som kan förknippas med Betmiga är illamående, hjärtklappning och urinvägsinfektion. Kan också ge förhöjt blodtryck. Förmaksflimmer är en allvarlig, men inte så vanlig biverkan av Betmiga. Behov, effekt och eventuella biverkningar bör kontinuerligt utvärderas. Dosen kan behöva minskas vid nedsatt njurfunktion.

Finasterid/Proscar

Läkemedel som används för att minska en förstörd prostata genom hormonell verkan och på så sätt underlätta urinering. I regel tar det 3–6 månader innan effekt av behandlingen uppnås och det är inte ovanligt att det under tiden även behandlas med Alfuzosin/Xatral OD/Lafunomyl som är ett annat läkemedel som används vid prostataförstoring. Biverkningar som kan förknippas med finasterid är impotens, hudutslag och bröstförstoring. Finasteridtabletter bör sväljas hela eftersom de har en skyddande hinna för att förhindra att det verksamma ämnet inandas eller kommer i kontakt med huden. Av samma anledning kan inte tablettarna delas i dospåsar. Tabletten kan slamas upp i vatten för att underlätta nedsväljning. Krossade, uppslammade eller delade tabletter ska inte hanteras av kvinnor som är eller kan tänkas bli gravida då de kan ha en fosterskadande effekt.

Alfuzosin/Xatral OD/Lafunomyl

Läkemedel som används vid prostataförstoring som verkar avslappnande på muskulaturen i blåshals och prostata och därigenom underlättar urinavflödet. Alfuzosin kan ibland kombineras med Finasterid som symtomlindrande innan effekten av den senare inträtt. Det är i dessa fall motiverat att prova avsluta behandlingen med Alfuzosin när effekten av Finasterid inträtt (efter ca 3 månader). Kombinationsbehandling under längre tid kan vara aktuell vid uttalade besvär. Biverkningar som kan förknippas med alfuzosin är problem med ortostatiskt lågt blodtryck med eller utan symtom (yrsel, fall, trötthet, svettning). Genom att ta tabletten på kvällen kan patientens bekymmer med dessa biverkningar minskas.

Hormoner

Prednisolon

Läkemedel som är ett kortisonpreparat och används vid olika sjukdomstillstånd, t.ex. reumatiska sjukdomar. Regelbunden långvarig behandling med Prednisolon är vid vissa tillstånd nödvändig, men behandlingen kan leda till benskörhet, skör hud, förhöjda blodsockernivåer, vätskeansamlingar i kroppen (ödem) och ökad risk för magsår. Indikationen och dosen bör därför regelbundet utvärderas. Vid polymyalgia reumatika (PMR) kan behandlingen ofta, men inte alltid, trappas ut då symtomen avtar. Vid behandling med Prednisolon i dygnsdos på minst 5 mg och som planeras att pågå i mer än en månad, behövs ofta förebyggande behandling mot benskörhet redan när Prednisolon sätts in, se Terapirekommendationer. Prednisolon bör trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT.

Levaxin

Läkemedel som framför allt används vid brist på sköldkörtelhormon (hypotyreos). Doseringen är individuell och regelbundna kontroller av serumnivåer av fritt T4 och TSH rekommenderas. Vissa läkemedel och tillstånd kan kräva ändrad Levaxindos (t.ex. kraftig viktförändring, hög ålder, behandling med kalk eller järn).

Infektion

Doxycyklin/Doxyferm

Läkemedel som används vid infektioner och har effekt mot en mängd olika bakterier, d.v.s. ett antibiotikum med brett spektrum. Biverkningar som kan förknippas med Doxycyklin är illamående, diarré och hudutslag. För att säkerställa effekten av behandlingen bör kalcium som finns i exempelvis mjölkprodukter och kalktabletter (Kalcipos-D Forte/Calcichew-D3 Citron m.fl.), järntabletter (Duroferon, Niferex m.fl.) och antacida mot halsbränna och sura uppstötningar (t.ex. Novaluzid, Novalucol) undvikas under hela behandlingstiden. Även multivitamintabletter som ofta innehåller kalcium, järn och magnesium bör undvikas. Går inte detta att undvika kan doseringstillfällena justeras för att minimera interaktionens betydelse. Om Doxycyklin tas vid samma doseringstillfälle som något av dessa läkemedel återkoppla detta till sjuksköterska.

Ciprofloxacin/Ciproxin

Läkemedel som används vid infektioner bland annat övre urinvägsinfektioner hos män och kvinnor. Vid nedsatt njurfunktion kan dosen av Ciprofloxacin behöva justeras. Biverkningar som kan förknippas med Ciprofloxacin är illamående, diarréer och hudutslag. För att säkerställa effekten av behandlingen bör kalcium som finns i

exempelvis mjölkprodukter och kalktabletter (Kalcipos-D Forte/Calcichew D3 Citron m.fl.), järntabletter (Duroferon, Niferex m.fl.) och antacida mot halsbränna och sura uppstötningar (t.ex. Novaluzid, Novalucol) undvikas under hela behandlingstiden. Även multivitamintabletter som ofta innehåller kalcium, järn och magnesium bör undvikas. Går inte detta att undvika kan doseringstillfällena justeras för att minimera interaktionens betydelse. Om Ciprofloxacin tas vid samma doseringstillfälle som något av dessa läkemedel återkoppla detta till sjuksköterska.

Nitrofurantoin/Furadantin, Selexid/Penomax, Trimetoprim/Idotrim

Läkemedel (antibiotika) som bland annat används vid urinvägsinfektioner.

Äldre människor har ofta bakterier i urinen utan att det ger några besvär. Upp till hälften av de personer som bor på äldreboenden har bakterier i urinen utan att vara sjuka. Det kallas för asymtomatisk bakteriuri (ABU) och ska inte behandlas med antibiotika.

Länge har man ansett att trötthet, oro och förvirring kan vara orsakat av en urinvägsinfektion men nyare forskning visar att dessa besvär oftast beror på något annat. Urinprov ska därför bara tas när det finns en direkt misstanke om urinvägsinfektion och enligt Terapirekommendationer ska urinsticka och odling tas på läkarordination. Vid plötsligt påkomna besvär av sveda vid vattenkastning och täta urinträngningar, med eller utan feber, kan orsaken vara en urinvägsinfektion. Då är antibiotika ofta till hjälp. Misstanke om nedre urinvägsinfektion bör på äldreboenden handläggas av ordinarie läkare på dagtid. KAD är en stor riskfaktor för symptomgivande urinvägsinfektion och ska bara sättas in på tydlig indikation. Det är viktigt med en plan för utvärdering och tidig avveckling där så är möjligt.

Vid kraftigt nedsatt njurfunktion ska Furadantin inte ges på grund av otillräcklig effekt. Biverkningar som kan förknippas med dessa antibiotika är illamående, diarréer och hudutslag.

Hiprex

Läkemedel som används i förebyggande syfte mot återkommande urinvägsinfektioner. Preparatet har ett svagt vetenskapligt underlag för effekt men används ibland ändå på grund av att det inte ger så mycket biverkningar och för att det till skillnad från antibiotika inte ger någon resistensutveckling. Hiprex bör inte användas vid måttligt till kraftigt nedsatt njurfunktion då det finns risk för kristallbildning i urinen. Vid kraftigt nedsatt njurfunktion uppnås dessutom otillräckliga koncentrationer av Hiprex i urinen för att det ska kunna ge effekt. Biverkningar som kan vara förknippade med Hiprex är illamående, utslag och urinblåseirritation.

Rörelseapparaten

Antiinflammatoriska medel och medel mot gikt

Ibuprofen/Ibuprofen/Brufen, Dolerin (ibuprofen + paracetamol), Diklofenak/Voltaren, Naproxen/Pronaxen, Orudis

Läkemedel som används mot smärta och inflammationer. NSAID (non steroidal anti-inflammatory drugs) är en läkemedelsgrupp med smärtstillande, inflammationsdämpande och febernedsättande effekt. Dolerin innehåller både NSAID (ibuprofen) och paracetamol och det är viktigt att tänka på att inte ge andra smärtlindrande läkemedel som också innehåller dessa substanser utan att kontrollera med sjuksköterska eftersom dygnsdosen då kan överskridas. NSAID-preparaten bör användas med försiktighet till äldre då de kan orsaka njursvikt med vätskeansamlingar som i sin tur kan utlösa eller förvärra en hjärtsvikt. De kan även orsaka magblödningar samt yrsel med ökad risk för fallolyckor. På senare år har dessutom en ökad risk för allvarliga hjärtkärlbiverkningar setts vid behandling med NSAID. Vid behandling rekommenderas låga doser och korta kurer. Det är även viktigt att vara observant på tecken till vätskeansamling (viktuppgång, svullnad), hjärtsvikt (andfåddhet, trötthet, sömnsvårigheter) samt yrsel. Återkoppla detta till sjuksköterska. Vid flertalet smärttillstånd bör paracetamol användas i första hand.

Allopurinol/Zyloric

Läkemedel som används förebyggande mot gikt genom att sänka halten av urinsyra i blodet och urinen. På så vis förhindras att urinsyran bildar kristaller i lederna (gikt) eller stenar i urinvägarna som kan leda till njurstensanfall. Vid nedsatt njurfunktion kan dosen behöva justeras. Biverkningar som kan förekomma är bland annat hudutslag och magbesvär som illamående och kräkningar. Vid utsättning är det viktigt att vara uppmärksam på symtom/tecken som kan tyda på ökade besvär av gikt. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Medel vid benskörhet

Alendronat, Risedronat/Optinate Septimum, Zoledronsyra/Aclasta, Tridepos (alendronat i kombinationsförpackning med kalcium och D-vitamin)

Läkemedel som används för att motverka benskörhet och därigenom minska risken för frakturer t.ex. vid ett fall (s.k. bisfosfonater). Dessa läkemedel verkar genom att hämma bennedbrytningen och ska alltid ges i kombination med "byggstenar" för skelettet, i form av kalcium och D-vitamin. Bisfosfonater ska inte ges vid kraftigt

nedsatt njurfunktion. Bisfosfonater i tablettform tas ofta 1 gång per vecka och tabletten måste sväljas hel på fastande mage, med enbart vatten och i upprätt ställning. Därefter ska patienten varken ligga eller inta föda, andra läkemedel eller annan vätska än vatten på minst 30 minuter. Detta för att undvika frätskador i svalget samt att effekten av läkemedlet går förlorad. Kalktabletten bör helt undvikas den morgonen som bisfosfonaten tas. Alternativ till tabletterna (Zoledronsyra infusion, ges en gång per år) finns och kan vara aktuellt för de patienter som inte klarar av ovanstående. Efter cirka 5 års behandling med tabletter eller 3 år med infusion bör indikationen omprövas, då negativa effekter på skelettet inte kan uteslutas vid längre tids användning och då positiva effekter på benmassan kvarstår flera år efter utsättning. Vid grav benskörhet och efter utvärdering kan behandlingen behöva kvarstå längre tid (maximalt 10 år för tabletter och 6 år för infusion). Vid misstanke om svårigheter med administrering av tabletterna, återkoppla detta till sjuksköterska.

Prolia

Läkemedel som används för att motverka benskörhet och därigenom minska risken för frakturer t.ex. vid ett fall. Prolia verkar genom att hämma bennedbrytningen och ska alltid ges i kombination med ”byggstenar” för skelettet, i form av kalcium och D-vitamin. Prolia ges som en subkutan injektion var sjätte månad och det är viktigt att det ges ganska exakt var sjätte månad (plus/minus max två veckor) för att bibehålla effekten.

Kalcipos-D/Kalcipos-D Forte/Calcichew D3 Citron

Läkemedel som används vid brist på kalcium och vitamin D samt som komplement till läkemedel som motverkar benskörhet (s.k. bisfosfonater). Biverkningar som kan vara förknippade med kalcium är illamående, buksmärtor och förstoppning. Kalcium interagerar med många andra läkemedel, bland annat bisfosfonater, järn och Levaxin, varför doseringstillfällena för dessa läkemedel bör särskiljas med några timmar. Kalcium bör inte heller kombineras med vissa typer av antibiotika (t.ex. ciprofloxacin) och där bör kalcium helt undvikas under hela antibiotikakuren. Om kalcium tas vid samma doseringstillfälle som något av dessa ovanstående läkemedel återkoppla detta till sjuksköterska.

Nervsystemet

Smärtlindrande medel

Smärtbehandling bör regelbundet utvärderas i syfte att optimera doserna och på så sätt minska eventuella biverkningar och interaktioner. Å andra sidan kan otillräcklig smärtlindring leda till bland annat aggressioner, oro och sömnsvårigheter.

Paracetamol/Alvedon/Panodil

Läkemedel med smärtstillande och febernedsättande effekt som innehåller den verksamma substansen paracetamol. Preparatet har relativt få biverkningar, men det är viktigt att inte överskrida den rekommenderade maxdosen (4 gram/dygn) på grund av risk för leverskador. Paracetamol är den verksamma substansen i flera olika preparat med olika namn och beredningsformer. Detta är viktigt att känna till för att undvika överdosering och att kunna ta läkemedlet på rätt sätt. Brustabletter innehåller en hög halt natrium vilket kan binda vätska och leda till vätskeansamling (ödem). Brustabletter bör därför användas med försiktighet till patienter med hjärtsvikt och nedsatt njurfunktion.

Citodon/Panocod

Läkemedel som innehåller paracetamol + kodein. Kodein är en svag opioid som i levern omvandlas till morfin vilket ger en smärtstillande effekt. Kodein rekommenderas inte av Socialstyrelsen till äldre bl.a. på grund av att förmågan att omvandla kodein till morfin är mycket individuell och det därför är svårt att förutsäga effekten för en specifik person. Biverkningar som är förknippade med kodein är förstoppning, illamående, yrsel, dåsighet och förvirring. Det är viktigt att tänka på att Citodon/Panocod förutom kodein även innehåller paracetamol och att eventuell samtidig behandling med andra läkemedel som innehåller paracetamol kan behöva avslutas eller justeras för att inte överskrida den maximala dygnsdosen. Kodein bör trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT.

Tramadol/Tradolan/Tiparol/Nobligan/Gemadol

Läkemedel med smärtstillande effekter genom flera olika verkningsmekanismer, främst en morfinliknande effekt. Tramadol rekommenderas inte av Socialstyrelsen till äldre på grund av den stora risken för biverkningar framför allt i form av illamående, yrsel och förvirring. Patienter med epilepsi eller med krampbenägenhet ska endast i undantagsfall behandlas med tramadol då läkemedlet kan öka risken för kramper. Vissa av preparaten är så kallade depottabletter som successivt frisätter mindre mängd läkemedel under lång tid. Detta ger då en jämn och långvarig effekt och minskad risk för biverkningar. Dessa läkemedel får inte krossas eller tuggas eftersom de då verkar för kraftigt och under för kort tid. Vid utsättning bör tramadol trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT.

Morfin/Dolcontin, Oxykodon/Oxycontin/Oxynorm, Norspan, Fentanyl/Matrifen/Durogesic

Läkemedel med kraftfullt smärtstillande effekter (s.k. starka opioider). Opioider finns i många olika varianter, med lång eller kort verkningsstid, i tablettform, plåster, injektionsform m.m. Vissa av preparaten med lång verkningsstid är så kallade depottabletter som successivt frisätter mindre mängd läkemedel under lång tid.

Detta ger då en jämn och långvarig effekt och minskad risk för biverkningar. Dessa läkemedel får inte krossas eller tuggas eftersom de då verkar för kraftigt och under för kort tid. Det är viktigt att förvissa sig om vilka tabletter som är långverkande och som ska ges regelbundet, och vilka tabletter som är kortverkande och som ska ges vid behov. Tyvärr har dessa ofta namn som liknar varandra mycket. Biverkningar som är förknippade med opioider är förstoppning, illamående, dåsighet, yrsel och förvirring. Nästan alla patienter som får opioider behöver förebyggande behandling mot förstoppning redan från början av behandlingen, dock ska man vara försiktig med bulkmedel.

När behandling med starka opioider inleds kan paracetamol behållas efter utvärdering, men vanligtvis har det ingen tilläggseffekt. Vid utsättning bör opioider trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT.

Norspan är ett plåster som innehåller buprenorfin och som byts var sjunde dag. Det är ett alternativ till de svagare opioiderna kodein och tramadol och är inte lika starkt som fentanyl nedan, men medför trots detta risk för biverkningar som illamående och yrsel.

Fentanyl/Matrifen/Durogesic är plåster som byts var tredje dag och innehåller fentanyl som är en stark opioid. Plåsterbehandling är inte en förstahandsbehandling. Detta på grund av att tolerans snabbt utvecklas och att upptaget via huden kan variera mellan patienter.

Vid byte av plåster är det viktigt att komma ihåg att ta bort det gamla plåstret. Det gamla plåstret ska sedan kastas i behållare för läkemedelsavfall eller destrueras enligt lokala rutiner, och inte kastas i vanliga sopor. Det är också bra att märka det nya plåstret med datum eller enligt lokala rutiner. Stället där plåstret sitter ska inte exponeras för värme (t.ex. bastu, solsken, värmedynor), eftersom läkemedlet då kan gå in i kroppen snabbare än tänkt och ge kraftigare effekt och biverkningar.

Gabapentin/Neurontin

Läkemedel som framför allt används för att lindra nervsmärtor, men som även kan användas mot epilepsi. Vid nedsatt njurfunktion kan dosen av gabapentin behöva justeras. Biverkningar som kan förekomma är bland annat yrsel, trötthet, ökad aptit, förvirring, illamående och svullnad i kroppen. Vid utsättning bör gabapentin trappas ut, se FASS.

Pregabalin/Lyrica/Brieka

Läkemedel som framför allt används för att lindra nervsmärtor eller ångest, men som även kan användas mot epilepsi. Vid nedsatt njurfunktion kan dosen av pregabalin behöva justeras. Biverkningar som kan förekomma är bland annat yrsel, trötthet, ökad aptit, förvirring, balanssvårigheter, muntorrhet, förstoppning och svullnad i kroppen. Vid utsättning bör pregabalin trappas ut, se FASS.

Medel mot epilepsi

Absenor/Ergenyl/Orfiril, Fenantoin/Lehydan, Hermolepsin/Tegretol, Keppra/Levetiracetam, Lamotrigin/Lamictal, Topiramamat/Topimax

Läkemedel som används mot epilepsi. Enligt Socialstyrelsens kvalitetsindikatorer bör anti epileptisk medicinering av äldre regelbundet omprövas med avseende på preparatval, dosering och behov av plasmakoncentrationsbestämning. Indikationen för epilepsibehandling bör också omprövas efter längre tid av anfallsfrihet. Vid utsättning kan dessa läkemedel behöva trappas ut, se FASS för respektive läkemedel. Vid utsättning eller dossänkning är det viktigt att vara uppmärksam på symtom/tecken som kan tyda på epileptiska anfall, som kramper och/eller frånvaroattacker. Återkoppla detta till sjuksköterska.

Absenor/Ergenyl/Orfiril innehåller den verksamma substansen valproinsyra (valproat) och kan förutom vid epilepsi även användas för behandling vid bipolär sjukdom. Biverkningar som kan förekomma vid behandling med valproat är bland annat skakningar (s.k. tremor), trötthet, gastrit, illamående, diarré, viktuppgång, leverpåverkan och förlängd blödningstid.

Fenantoin/Lehydan innehåller den verksamma substansen fenytoin. Vid behandling med fenytoin är det liten skillnad mellan den dos som ger effekt och den dos som ger biverkningar (s.k. smalt terapeutiskt intervall). Dessutom interagerar fenytoin med ett flertal andra läkemedel varför man generellt sett bör iaktta försiktighet vid kombination med andra läkemedel. Vanliga biverkningar av fenytoin är trötthet, yrsel och koordinationssvårigheter. Andra biverkningar som kan förekomma är svullet tandkött, acne, hudutslag och ökad kroppsbehåring.

Hermolepsin/Tegretol innehåller den verksamma substansen karbamazepin. Karbamazepin interagerar med många andra läkemedel varför man generellt sett bör iaktta försiktighet vid kombination med andra läkemedel. Biverkningar förknippade med karbamazepin är lågt natrium (hyponatremi), trötthet, yrsel, balansstörning, dimsyn och dubbelseende.

Keppra/Levetiracetam innehåller den verksamma substansen levetiracetam. Eftersom läkemedlet framför allt utsöndras via njurarna måste dosen justeras vid nedsatt njurfunktion. Biverkningar som kan förekomma är trötthet, hudutslag och buksmärta.

Lamotrigin/Lamictal innehåller den verksamma substansen lamotrigin och kan förutom vid epilepsi användas vid bipolär sjukdom. Vid insättning av lamotrigin bör dosen långsamt ökas för att minska risken för hudbiverkningar. Andra biverkningar som kan förekomma är trötthet, yrsel och dubbelseende.

Topiramamat/Topimax innehåller den verksamma substansen topiramamat. Biverkningar som kan förekomma är illamående, diarré, trötthet och yrsel, depression och minskad aptit.

Medel vid parkinsonism

Madopark, Sinemet

Läkemedel som används vid Parkinsons sjukdom, innehåller en kombination av levodopa och benserazid (Madopark) alternativt levodopa och karbidopa (Sinemet). Levodopa omvandlas till dopamin i hjärnan, där det har effekt mot parkinson. Man vill dock inte att levodopa ska omvandlas till dopamin i resten av kroppen, där det i stället skulle orsaka biverkningar. Därför tillsätts antingen benserazid eller karbidopa i tablettorna. Benserazid eller karbidopa hindrar omvandlingen av levodopa till dopamin utanför hjärnan.

Biverkningar som kan förknippas med levodopa är bland annat onormala ofrivilliga rörelser (dyskinesier), psykiska besvär, illamående och lågt blodtryck (ortostatism). Vid sväljsvårigheter eller behov av lite snabbare effekt kan Madopark Quick Mite och Madopark Quick användas. Dessa upplöses i ett halvt glas vatten, men kan även sväljas hela. Fördelen med att lösa tablettorna i vatten, är att en snabbare och mer förutsägbar effekt uppnås. Lösningen ska intas inom 30 minuter efter upplösning, och röras om före intag eftersom läkemedlet snabbt sjunker till botten. Madopark och Sinemet finns även som så kallad depotkapsel som successivt frisätter mindre mängd läkemedel under lång tid. Detta ger en jämn och långvarig effekt och minskad risk för biverkningar. Depottablettorna får inte krossas eller tuggas eftersom de då verkar för kraftigt och under för kort tid. Vid utsättning bör Madopark eller Sinemet trappas ut, se FASS.

Pramipexol/Sifrol/Opryme/Derinik

Läkemedel som används vid Parkinsons sjukdom och vid restless legs (myrkrypningar i benen). Pramipexol är en så kallad dopaminagonist, som härmar signalsubstansen dopamin. Pramipexol kan ge plötslig trötthet som är ett övergående problem när man börjar med läkemedlet eller höjer dosen. Andra biverkningar är illamående, yrsel och bensvullnad. Dopaminagonisterna ökar risken för psykiska biverkningar, främst synhallucinationer och störningar i impuls kontrollen, som till exempel onormalt hög sexualdrift, spel eller shoppingberoende.

Akineton

Läkemedel som används mot vissa typer av biverkningar som kan uppkomma i samband med antipsykotisk behandling (neuroleptika). I första hand rekommenderas dock att försöka sänka dosen av det antipsykotiska läkemedlet. Detta för att Akineton ofta ger biverkningar hos äldre som förvirring, koncentrationssvårigheter, minnesstörningar, muntorrhet och förstoppning.

Neuroleptika (antipsykotiska läkemedel)

Aripiprazol/Abilify, Buronil, Cisordinol, Fluanxol, Haldol, Clozapine/Leponex, Levomepromazine/Nozinan, Risperidon/Risperdal, Quetiapin/Seroquel, Truxal, Olanzapin/Zyprexa

Läkemedel som används vid olika psykosjukdomar exempelvis schizofreni (s.k. anti-psykotiska läkemedel alt. neuroleptika). Neuroleptika används även vid beteendemässiga och psykiska symtom vid demenssjukdom (BPSD) även om dokumentationen kring denna användning är bristfällig. Läkemedelsverket rekommenderar att vid BPSD primärt utreda eventuella utlösande orsaker samt säkerställa patientens basala behov av omvårdnad, trygghet och stimulans. Icke-farmakologiska metoder är den mest framgångsrika behandlingen! Vid psykotiska symtom och svår aggressivitet som orsakar lidande för patienten och/eller potentiell fara för patienten eller andra kan neuroleptika användas i låg dos med kort behandlingstid. Vid andra BPSD-symtom, t.ex. oro är behandlingseffekten mycket tveksam. Det är därför mycket viktigt att regelbundet utvärdera behandlingen och bra hjälpmedel för att göra det finns på bpsd.se. Biverkningar som är generella för hela gruppen neuroleptika är stelhet, sömnlöshet, trötthet och yrsel. Skakningar (parkinsonism) tillsammans med oförmåga att sitta still (akatisi) och små ofrivilliga repetitiva rörelser (tardiv dyskinesi), som kan bli permanenta, är också typiska biverkningar vid neuroleptikabehandling. Det finns även en ökad risk för bland annat stroke, liksom en ökad dödlighet vid användning av neuroleptika hos patienter med demens. Kroniska psykotiska sjukdomar, t.ex. schizofreni eller bipolär sjukdom, kräver inte sällan en livslång behandling. Det är dock viktigt att kontinuerligt utvärdera behandlingen avseende preparatval och dosering. Vid utsättning bör neuroleptika trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT.

Risperidon/Risperdal innehåller den verksamma substansen risperidon. Vid BPSD-symtom som bedöms kräva neuroleptikabehandling är risperidon förstahandsval.

Levomepromazin/Nozinan innehåller den verksamma substansen levomepromazin. Antikolinerga biverkningar så som förvirring, koncentrationssvårigheter, minnesstörningar, muntorrhet och förstoppning är vanligt förekommande vid behandling med levomepromazin.

Haldol innehåller den verksamma substansen haloperidol. Extrapyramidala symtom som t.ex. stelhet, skakningar och myrkrypningar i benen är extra vanligt förekommande vid behandling med Haldol.

Quetiapin/Seroquel innehåller den verksamma substansen quetiapin och används förutom vid schizofreni även vid bipolär sjukdom. Viktökning och trötthet är vanligt förekommande vid behandling med Quetiapin.

Olanzapin/Zyprexa innehåller den verksamma substansen olanzapin och används förutom vid schizofreni även vid bipolär sjukdom. Viktökning och kognitiv försämring är vanligt förekommande vid behandling med Olanzapin.

Clozapine/Leponex innehåller den verksamma substansen klozapin. Antikolinerga biverkningar så som förvirring, koncentrationssvårigheter, minnesstörningar, muntorrhet och förstoppning är vanligt förekommande vid behandling med klozapin. Vid behandlingen finns det även risk för drastisk minskning av immunförsvarets vita blodkroppar samt inflammation i hjärtmuskeln vilket gör att strikt kontroll av blod-bilden krävs.

Lithionit

Läkemedel som används vid bipolär sjukdom som innehåller det verksamma ämnet litium. Vid behandling med Lithionit är det relativt liten skillnad mellan den dos som ger effekt och den dos som ger biverkningar (s.k. smalt terapeutiskt intervall). Dessutom utsöndras litium till stor del via njurarna med risk för stigande nivåer i blodet och biverkningar vid nedsatt njurfunktion. Därför kontrolleras regelbundet halterna av läkemedlet i blodet så att rätt dos kan ordineras. Dessa kontroller kan behöva utföras med tätare intervall vid vissa tillfällen t.ex. vid kräkningar, diarré och annan vätskeförlust. Lithionit är en depottablett som successivt frisätter mindre mängd läkemedel under lång tid. Detta ger då en jämn och långvarig effekt och minskad risk för biverkningar. Dessa läkemedel får inte delas, krossas eller tuggas eftersom de då verkar för kraftigt och under för kort tid. Tablettorna tas gärna i samband med mat för att minska risken för magbiverkningar. Andra biverkningar som kan förekomma är ökad törst, försämrade koncentrations- och reaktionsförmåga samt viktuppgång. Lithionit kan även påverka sköldkörteln och orsaka sänkt ämnesomsättning (hypotyreos) samt vid långtidsbehandling försämra njurfunktionen.

Lugnande medel

Hydroxyzine/Atarax

Läkemedel som används mot oro och ångest men som även har klådstillande effekter. Detta läkemedel rekommenderas inte till äldre då det ofta ger biverkningar som förvirring, koncentrationssvårigheter, minnesstörningar, muntorrhet och förstoppning. Oro och ångest bör i första hand lindras med icke-farmakologiska metoder och utlösande faktorer bör utredas och åtgärdas. Om läkemedel trots det behövs är det i första hand det lugnade läkemedlet Oxascand som bör provas för äldre patienter. Vid klåda bör utlösande faktorer utredas och åtgärdas t.ex. tvätt- eller sköljmedel eller, allra vanligast, torr hud. Om läkemedel mot klåda är motiverat är Cetirizin eller Loratadin lämpligare val.

Oxascand/Sobril

Läkemedel som används som symtomlindrande mot oro och ångest men även som sömnmedel till äldre. Oxascand är en kortverkande bensodiazepin. Oro och ångest bör i första hand lindras med icke-farmakologiska metoder och utlösande faktorer bör utredas och åtgärdas. Man kan i andra hand behöva behandla med exempelvis

SSRI (antidepressiva preparat) som har effekt mot ångest. Om symtomlindrande läkemedel trots det behövs bör oxascand om möjligt enbart användas vid behov. Biverkningar som förknippas med oxascand är förvirring, dåsighet och yrsel, vilket i sin tur kan leda till fallolyckor. Behovet av ångestdämpande behandling kan variera över tid och bör därför regelbundet utvärderas och omprövas. Vid utsättning bör läkemedlet trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT.

Diazepam/Stesolid

Läkemedel som används som symtomlindrande mot oro och ångest men även som kramplösande vid epileptiska anfall. Diazepam är en långverkande bensodiazepin och dessa är i regel olämpliga till äldre då effekten sitter i under en lång tid. De kan bland annat leda till dagtrötthet, förvirring, muskelsvaghet och balanssvårigheter, vilket innebär en ökad risk för fallolyckor. Oro och ångest bör i första hand lindras med icke-farmakologiska metoder och utlösande faktorer bör utredas och åtgärdas. Man kan i andra hand behöva behandla med exempelvis SSRI (antidepressiva preparat) som har effekt mot ångest. Om symtomlindrande läkemedel trots det behövs är det i första hand det lugnade läkemedlet Oxascand som bör provas. Diazepam kan vara lämpligt att använda vid vissa indikationer t.ex. vid epilepsi då läkemedlet ges i klymsa för att häva ett epileptiskt anfall. Vid utsättning bör läkemedlet trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT.

Alprazolam/Xanor, Lorazepam/Temesta

Läkemedel som används som symtomlindrande mot ångest och oro. Alprazolam och lorazepam är bensodiazepiner som kan vara olämpliga till äldre. Oro och ångest bör i första hand lindras med icke-farmakologiska metoder och utlösande faktorer bör utredas och åtgärdas. Man kan i andra hand behöva behandla med exempelvis SSRI (antidepressiva preparat) som har effekt mot ångest. Om symtomlindrande läkemedel trots det behövs är det i första hand det lugnade läkemedlet Oxascand som bör provas. Biverkningar som kan förknippas med alprazolam och lorazepam är t.ex. dagtrötthet, konfusion, muskelsvaghet och balanssvårigheter vilket innebär en ökad risk för fallolyckor. Behovet av ångestdämpande behandling kan variera över tid och bör därför regelbundet utvärderas och omprövas. Vid utsättning bör läkemedlet trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT.

Sömnmedel

Vid sömnbesvär bör dess orsaker utredas och försök göras att åtgärda dessa med icke-farmakologiska metoder. Det är viktigt att även tänka på att äldre har ett mindre sömnbehov än yngre. Icke-farmakologiska metoder kan omfatta råd gällande regelbundna sömnvanor, att undvika tupplurar, aktivering dagtid, fysisk aktivitet (ej för sent på kvällen), dagsljus morgon/förmiddag, lagom stort kvällsmål, sömnskola med mera. Om det trots detta finns behov av läkemedel rekommenderas för äldre

patienter Zopiklon där vid behovsbehandling är att föredra, alternativt melatonin. Det är viktigt att utvärdera effekt och eventuella biverkningar.

Heminevrin

Läkemedel som bland annat används vid sömnstörningar samt agitations- och förvirringstillstånd hos äldre även fast det inte finns dokumenterad effekt från studier för ångestdämpande behandling. Heminevrin medför risk för blodtrycksfall och leder i allmänhet till mycket trötthet och dåsighet, vilket tillsammans ökar risken för fall. Användningen bör därför begränsas till tillfällig behandling för sömnen hos personer på särskilda boenden eller på sjukhus där möjlighet till övervakning finns. Regelbunden användning med Heminevrin medför inte sällan snabb toleransutveckling och tappad effekt. Man har i regel bäst effekt när läkemedlet används i kortare perioder alternativt vid behov. Vid utsättning bör läkemedlet trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT. Om symtom som t.ex. rastlöshet, humörsvängningar, svettningar, hjärtklappning och oro/ångest ses i samband med avslutande av behandlingen, återkoppla detta till sjuksköterska.

Propavan

Läkemedel som används som sömnmedel. Propavan har en lång verkningsstid som kan leda till dagtrötthet hos äldre och kan även ge upphov till myrkrypningar (s.k. restless legs) vilket ibland, framför allt hos dementa, kan ta sig i uttryck i nattvandrande och oro. Propavan bör därför undvikas hos äldre. Vid utsättning kan Propavan sättas ut utan nedtrappning.

Alimemazin/Theralen, Prometazin/Lergigan

Läkemedel som används bland annat vid oro och sömnrubbingar. Dessa läkemedel ger ofta biverkningar hos äldre t ex förvirring, koncentrationssvårigheter, minnesstörningar, muntorrhet och förstoppning (s.k. antikolinerga biverkningar). De bör därför i allmänhet undvikas till denna grupp, i synnerhet till personer med demens. Läkemedlen kan även förstärka ett ropbeteende. Oro och ångest bör i första hand lindras med icke-farmakologiska metoder och utlösande faktorer bör utredas och åtgärdas. Om läkemedel trots det behövs är det i första hand det lugnade läkemedlet Oxascand som bör provas.

Melatonin/Circadin

Läkemedel som används som sömnmedel. Melatonin är ett hormon som är involverat i kontrollen av dygnsrytmen. Den egna produktionen av melatonin minskar med åldern och är lägre hos äldre som lider av sömnproblem, jämfört med dem som inte har sömnproblem. Circadin är en depottablett som är utformad för att ge effekt under hela natten, och måste därför sväljas hel. Tabletten intas 1–2 timmar före sänggåendet och efter födointag (om tabletten tas i samband med mat kan effekten fördröjas). Indikationen för Circadin är kortvarig behandling (upp till 13 veckor) av

sömnsvårigheter hos patienter som är 55 år och äldre. Den ingår inte i läkemedelsförmånen och måste därför helt bekostas av patienten. Melatonin finns också som en direktverkande tablett. Enligt Terapirekommendationerna är evidensen för melatonins effekt svag, men på kort sikt är biverkningsprofilen fördelaktig och det finns ingen tillvänjningsrisk. Melatonin kan därför vara ett alternativ om icke-farmakologiska alternativ provats men inte haft tillräcklig effekt. Om sömnen inte har blivit signifikant bättre efter två veckors behandling ska melatonin sättas ut.

Zopiklon/Imovane, Zolpidem/Stilnoct

I en studie med sömnmedel med bl.a. Zopiklon och Zolpidem sågs att äldre som fick sömnmedel sov cirka 25 minuter längre per natt och vaknade en gång mindre varannan natt jämfört med äldre som fick placebo ("sockerpiller"). Effekten av sömnmedel var alltså ganska liten, samtidigt som biverkningar i undersökningsgruppen var 3–5 gånger vanligare än hos de patienter som fick placebo. Zolpidem bör undvikas till äldre då den kan ge oväntade reaktioner som förvärrad sömnlöshet, vanföreställningar och aggressivitet. Zopiklon rekommenderas hellre. Det föreligger risk för toleransutveckling och tappad effekt vid kontinuerlig behandling, varför en vid behovsordination i de flesta fall är att föredra. Detta eftersom effekten då blir bättre de tillfällen sömntabletten tas och risken för fall, trötthet och förvirring minskar. Vid utsättning bör läkemedlet trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT. Om symtom som rastlöshet, humörsvängningar, svettningar, hjärtklappning och oro/ångest ses i samband med avslutande av behandlingen, återkoppla detta till sjuksköterska.

Antidepressiva läkemedel

Till äldre rekommenderas i allmänhet 6–12 månaders behandling med antidepressiva läkemedel där patienten mått riktigt bra innan behandlingen avslutas. Detta under förutsättning att patienten tolererar läkemedlet och inte besväras av biverkningar. Vid återkommande depressioner kan längre behandlingstid behövas. Vid utsättning bör antidepressiva preparat trappas ut, se aktuell upplaga av FAS UT alternativt FASS.

Citalopram/Cipramil, Escitalopram/Cipralex, Sertralin/Zoloft

Läkemedel som används framför allt vid depressioner (s.k. selektiva serotoninåterupptagshämmare, SSRI). Vanliga biverkningar är till exempel illamående, trötthet, yrsel, påverkan på aptiten, svettningar och sömnsvårigheter. Om symtom som yrsel, huvudvärk, oro/ångest, slöhet, illamående/kräkningar och humörsvängningar ses i samband med avslutande av behandling återkoppla detta till sjuksköterska.

Mirtazapin, Mianserin

Läkemedel som används vid depression. En vanlig biverkan av både Mirtazapin och Mianserin är dåsighet, som ibland utnyttjas initialt för att förbättra sömnen. Mirtazapin och Mianserin kan också ge bland annat viktökning, sjunkande blodtryck vid uppresning samt muntorrhet. Om patienten använder Mianserin och får feber, halsont eller andra tecken på infektion återkoppla detta till sjuksköterska, eftersom antalet vita blodkroppar då måste kontrolleras. Detta eftersom en sällsynt men allvarlig biverkan av Mianserin är minskat antal av en typ av vita blodkroppar. Om symtom som yrsel, huvudvärk, oro/ångest eller illamående ses i samband med avslutande av behandling, återkoppla detta till sjuksköterska.

Venlafaxin/Efexor Depot, Duloxetin/Cymbalta/Aritavi

Läkemedel som används framför allt vid depressioner (s.k. serotonin- och noradrenalinåterupptagshämmare, SNRI). Vanliga biverkningar är till exempel huvudvärk, illamående och muntorrhet. Om symtom som illamående, yrsel, oro och sömnstörningar ses i samband med avslutande av behandling, återkoppla detta till sjuksköterska.

Amitriptylin/Saroten

Läkemedel som används vid depression, men som i dagsläget vanligtvis används för att lindra nervsmärtor (s.k. tricykliskt antidepressiva läkemedel, TCA). Dessa läkemedel ger ofta biverkningar hos äldre som förvirring, fall, koncentrationssvårigheter, minnesstörningar, muntorrhet och förstoppning. Samtidigt är TCA eller gabapentin förstahandsval vid perifer neuropatisk smärta. Vid behandling med TCA bör låga doser användas, framför allt i början av behandlingen för att minska risken för biverkningar. Vid utsättning bör läkemedlet trappas ut, se FASS. Om symtom som t.ex. yrsel, huvudvärk, rastlöshet eller tecken på ökad smärta ses i samband med avslutande av behandling återkoppla detta till sjuksköterska.

Medel vid demenssjukdomar

Donepezil/Aricept, Galantamin/Reminyl, Rivastigmin/Exelon

Läkemedel som används för att lindra symtom vid mild till måttlig Alzheimers sjukdom (s.k. kolinesterashämmare). Dessa verkar genom att minska nedbrytningen av ämnet acetylkolin och ökar därmed tillgången av detta ämne i hjärnan (vid Alzheimers sjukdom ses minskade nivåer av acetylkolin). Läkemedlen botar eller bromsar dock inte sjukdomen utan de effekter som brukar märkas är att patienterna får lättare att kommunicera, blir raskare i tanken och att inslag av konfusion ofta minskar. Behandlingstidens längd är individuell och bör pågå så länge en symtomatisk

effekt finns utan besvärande biverkningar. Det finns data som talar för att symtomatisk effekt finns även vid relativt svår kognitiv svikt. Effekten av läkemedlet bör dock regelbundet utvärderas. I studier har det setts en lägre förekomst av beteendemässiga och psykiska symtom vid demenssjukdom (BPSD) vid långtidsbehandling med kolinesterashämmare. Detta är viktigt att tänka på när behandlingen med dessa läkemedel övervägs att avslutas. Biverkningar som kan förknippas med kolinesterashämmare är illamående, diarré, minskad aptit, yrsel och hallucinationer. Vid magbiverkningar eller andra svårigheter att ta tabletter eller kapslar finns alternativa beredningsformer att tillgå t.ex. plåster. Utsättningsförsök kan göras om tveksamhet kring effekt finns eller vid misstanke om biverkningar. Om symtom i form av en tydlig försämring av den kognitiva funktionen, sömnbesvär eller agitation ses i samband med avslutande av behandling återkoppla detta till sjuksköterska. Om utsättning varat mer än 3 dagar bör upptrappning ske på nytt vid återinsättande.

Memantin/Ebixa

Läkemedel som används för att lindra symtom vid medelsvår till svår Alzheimers sjukdom. Memantin kan också prövas vid svårbemästrade tillstånd av beteendemässiga och psykiska symtom vid demenssjukdom (BPSD) såsom bristande impuls-kontroll eller aggressivitet. Behandling med Memantin kan kombineras med kolinesterashämmare. Biverkningar som kan förknippas med Memantin är yrsel, trötthet och förhöjda levervärden. Effekten av läkemedlet bör regelbundet utvärderas och nyttan vägas mot eventuella biverkningar. Utsättningsförsök kan göras om tveksamhet kring effekt finns. Vid utsättning kan läkemedlet sättas ut direkt, se aktuell upplaga av FAS UT. Om tecken på försämring t.ex. nedsatt kognition eller aggressivitet ses i samband med avslutande av behandling återkoppla detta till sjuksköterska.

Andningsorganen

Medel vid obstruktiva luftvägssjukdomar

Inhalatorer som innehåller läkemedel mot astma och/eller KOL kan ibland vara svåra att hantera rent tekniskt och patienten kan ibland behöva hjälp. För att läkemedlet ska ha bra effekt vid inhalationen krävs tillräcklig lungkapacitet och korrekt inandningsteknik. Olika inhalatorer kan innebära olika svårigheter för olika individer och det kan därför finnas ett värde i att byta inhalator om hanteringssvårigheter finns. Hjälpmedel som en andningsbehållare (s.k. spacer) med eller utan andningsmask kan även vara ett alternativ. Instruktionsfilmer för olika inhalatorer kan hittas på www.medicininstruktioner.se. Det finns inhalatorer som innehåller kombinationer av läkemedelssubstanser av olika typer. Vid misstanke om svårigheter att hantera inhalationsläkemedlen återkoppla detta till sjuksköterska.

Inhalatorer för akutbehandling – Buventol, Ventoline, Ipramol

Läkemedel som används som snabbverkande symtomlindring vid astma och KOL. Luftrörsvidgande. Dessa läkemedel ges vid behov och kan användas flera gånger per dag. Biverkningar som kan förknippas med dessa läkemedel är hjärtklappning och darrighet.

Inhalatorer för underhållsbehandling – Formatrix, Onbrez, Spiolto, Ultibro, Anovo, Braltus, Spiriva, Seebri, Incruse

Läkemedel som används som underhållsbehandling vid astma och KOL och ges regelbundet varje dag. Luftrörsvidgande.

Inhalatorer för underhållsbehandling med kortison – Giona, Novopulmon, Alvesco, Relvar, Bufomix, Duoresp, Innovair, Trelegy, Trimbaw

Läkemedel som används som underhållsbehandling vid astma och vid svår KOL som innehåller kortison (ensamt eller i kombination) och ges regelbundet varje dag. Motverkar inflammation i luftvägarna. Biverkningar som kan förknippas med dessa läkemedel är t.ex. hosta och heshet. Vid användning av inhalatorer innehållande kortison är det viktigt att skölja munnen eller borsta tänderna efter användning för att minska risken för svampinfektion i munnen. Vid tecken på svamp, vita beläggningar och fläckar i munnen återkoppla detta till sjuksköterska.

Medel vid hosta

Acetylcystein

Läkemedel som används som slemlösande vid luftrörsinflammation. Effekten av acetylcystein i brustabletter är ofta tveksam. Följande är utdrag ur FASS: "Koncentrationen av acetylcystein i luftvägarna efter oral tillförsel av acetylcystein är troligen för låg för att utöva någon mukolytisk effekt" (mukolytisk = slemlösande). Det är dock i mindre studier visat att Acetylcystein minskar antalet försämringsperioder (s.k. exacerbationer) vid KOL hos patienter som inte behandlas med inhalationssteroider, varför behandling ändå kan vara motiverad i den gruppen. Brustabletter innehåller natrium vilket kan binda vätska och leda till vätskeansamling (ödem). Brustabletter bör därför användas med försiktighet till patienter med hjärtsvikt och nedsatt njurfunktion.

Medel vid allergi

Tavegyl, Cetirizin/Zyrlex, Loratadin/Clarityn, Desloratadin/Aerius, Ebastine/Kestine

Läkemedel som används vid allergi och klåda. Biverkningar som kan förknippas med dessa läkemedel är trötthet och muntorrhet. Trötthet är vanligare vid användning av Tavegyl än vid användning av de övriga preparaten och den är därför olämplig till äldre. Vid klåda bör utlösande faktorer som tvätt- eller sköljmedel eller torr hud (vanligast) utredas och åtgärdas innan läkemedel sätts in.

Ögon och öron

Ögondroppar vid glaukom (grön starr)

Läkemedel som används vid grön starr för att på olika sätt minska trycket i ögat. Det är vanligt att behandlas med flera olika ögondroppar vid grön starr för att nå bra behandlingseffekt. När fler än ett läkemedel ges vid samma doseringstillfälle gäller det rent allmänt att vänta minst fem minuter mellan de olika dropparna. Detta då det bara får plats en droppe i taget i ögat och det tar tid innan ögat hinner absorbera den första droppen. Om de ges direkt efter varandra riskeras den första droppen att sköljas bort. Ögondropparna Trusopt, Timosan och Cosopt kräver att det går minst 10 minuter innan nästa droppe ges. Ögondroppar har kort hållbarhetstid och ska vanligen inte användas mer än en månad efter att de har öppnats. Det är därför bra att skriva datum på förpackningen när den öppnas.

En del ögondroppar ska förvaras i kylskåp. Det kan kännas obehagligt att droppa kalla ögondroppar i ögonen. Den förpackning som används brukar därför förvaras i rumstemperatur.

A

Abasaglar · 7
Abilify · 27–28
Absenor · 24–25
Acetylcystein · 37
Acetylsalicylsyra · 9
Aclasta · 21
Actos · 7
Aerius · 38
Akineton · 26
Alenat · 21
Alendronat · 21
Alfuzosin · 17
Alimemazin · 31
Allopurinol · 20
Alprazolam · 29
Alvedon · 22
Alvesco · 36
Amaryl · 6
Amitriptylin · 34
Amlodipin · 13
Anovo · 36
Aricept · 35
Aripiprazol · 27
Aritavi · 33
Atacand · 14
Atarax · 28
Atenolol · 12
Atorbir · 14
Atorvastatin · 14

B

Behapan · 10
Bendroflumetiazid · 11
Betmiga · 16
Betolvex · 10
Betolvidon · 10
Bisomyl · 12
Bisoprolol · 12
Blocadren · 38
Braltus · 36
Brieka · 24
Brilique · 9
Brufen · 19
Bufomix · 36
Buronil · 27–28
Buventol · 36

C

Calcichew D3 · 21
Candesartan · 14
Captopril · 13
Cetirizin · 38
Cilaxoral · 5
Cipralext · 33
Cipramil · 33
Ciprofloxacin · 18
Ciproxin · 18
Circadin · 32
Cisordinol · 27–28
Citalopram · 33
Citodon · 22
Clarityn · 38
Clopidogrel · 9
Clozapine · 27–28
Cosopt · 38
Cozaar · 14
Crestor · 14
Cymbalta · 33

D

Daonil · 6
Dentan · 3
Derinik · 26
Desloratadin · 38
Detrusitol · 16
Diazepam · 29
Digoxin · 10
Diklofenak · 19
Dolcontin · 23
Dolerin · 19
Donepezil · 35
Dorzolamid · 38
Doxycyklin · 18
Doxyferm · 18
Duloxetin · 33
Duocopt · 38
Duroresp · 36
Duroferon · 9
Durogesic · 23

E

Ebastine · 38
Ebixa · 35
Efexor Depot · 33
Eliquis · 8

Emconcor · 12
Emselex · 16
Enalapril · 13
Eplerenon · 12
Ergenyl · 24–25
Escitalopram · 33
Esidrex · 11
Esomeprazol · 3
Exelon · 35
Ezetimib · 14
Ezetrol · 14

F

Felodipin · 13
Fenantoin · 24–25
Fentanyl · 23
Finasterid · 16
Fluanxol · 27–28
Fludent · 3
Folacin · 10
Folsyra · 10
Folvidon · 10
Formatrix · 36
Forxiga · 6
Fosamax · 21
Furadantin · 18
Furix · 12
Furosemid · 12

G

Gabapentin · 24, 25
Galantamin · 35
Gemadol · 23
Giona · 36
Glibenklamid · 6
Glimepirid · 6
Glucophage · 5
Glytrin · 11

H

Haldol · 27–28
Heminevrin · 31
Hermolepsin · 24–25
Hiprex · 19
Humalog · 7
Humalog Mix · 7
Hydroklortiazid · 11
Hydroxyzine · 28

I

Ibumetin · 19
Idotrim · 18
Imdur · 10
Imovane · 32
Impugan · 12
Incruse · 36
Inderal · 12
Innovair · 36
Inolaxol · 4
Inspra · 12
Insulin Lispro Sanofi · 7
Insuman Basal · 7
Invokana · 6
Ipramol · 36
Ipren · 19
Ismo · 10
Isosorbidmononitrat · 10

J

Januvia · 7
Jardiance · 6

K

Kalcipos-D · 18
Kalcipos-D Forte · 21
Kaleorid · 7
Kaliumklorid · 7
Kandesartan · 14
Karvedilol · 12
Kestine · 38

L

Laktulos · 4
Lamictal · 24–25
Lamotrigin · 24–25
Lanzo · 3
Lanzoprazol · 3
Lasix · 12
Laxoberal · 5
Lehydan · 24–25
Leponex · 27–28
Lergigan · 31
Levaxin · 17
Lipitor · 14
Lithionit · 28
Lixiana · 8

Loratadin · 38
Lorazepam · 29
Losarstad · 14
Losartan · 14
Losec · 3
Lyrica · 24, 25

M

Madopark · 26
Matrifen · 23
Melatonin · 32
Memantin · 35
Metformin · 5
metoklopramid · 4
Metomylan · 12
Metoprolol · 12
Mianserin · 33
Mindiab · 6
Mirtazapin · 33
Monoket · 10
Morfin · 23
Movicol · 4
Moxalole · 4

N

Naproxen · 19
Neurontin · 24, 25
Nexium · 3
Niferex · 9
Nitrofurantoin · 18
Nitrolingual · 11
Nobligan · 23
Norspan · 23
Norvasc · 13
Novalucol · 4
Novaluzid · 4
Novomix · 7
NovoNorm · 6
Novopulmon · 36
Nozinan · 27–28

O

Oestring · 15
Oestriol · 15
Olanzapin · 27–28
Omeprazol · 3
Onbrez · 36
Oprymea · 26

Optinate Septimum · 21
Orfiril · 24–25
Orudis · 19
Ovesterin · 15
Oxascand · 29
Oxycontin · 23
Oxykodon · 23
Oxynorm · 23
Ozempic · 6

P

Panocod · 22
Panodil · 22
Pantoloc · 3
Pantoprazol · 3
Paracetamol · 22
Penomax · 18
Pepcid · 4
Pioglitazon · 7
Plavix · 9
Plendil · 13
Pradaxa · 8
Pramipexol · 26
Prednisolon · 17
Pregabalin · 24, 25
Primperan · 4
Prolia · 21
Prometazin · 31
Pronaxen · 19
Propavan · 31
Propranolol · 12
Proscar · 16

Q

Quetiapin · 27–28

R

Ramipril · 13
Relvar · 36
Reminyl · 35
Renitec · 13
Repaglinid · 6
Risedronat · 21
Risperdal · 27–28
Risperidon · 27–28
Rivastigmin · 35
Rosuvastatin · 14

S

Salures · 11
Saroten · 34
Saxenda · 6
Seebri · 36
Selexid · 18
Seloken · 12
Seroquel · 27–28
Sertralin · 33
Sifrol · 26
Simidon · 14
Simvastatin · 14
Sinemet · 26
Sobril · 29
Solifenacin · 16
Spiolto · 36
Spiriva · 36
Spironolakton · 12
Stesolid · 29
Stilnoct · 32
Suscard · 11
Synjardy · 6

T

Tavegyl · 38
Tegretol · 24–25

Temesta · 29
Tenormin · 12
Theralen · 31
Timosan · 38
Tiparol · 23
Tolterodin · 16
Topimax · 24–25
Topiramat · 24–25
Toviaz · 16
Tradolan · 23
Trajenta · 7
Tramadol · 23
Trelegy · 36
Tridepos · 21
Trimbow · 36
Trimetoprim · 18
Trombyl · 9
Trulicity · 6
Trusopt · 38
Truxal · 27–28

U

Ultibro · 36

V,W

Vagifem · 15

Venlafaxin · 33
Ventoline · 36
Vesicare · 16
Victoza · 6
Vi-Siblin · 4
Voltaren · 19
Waran · 8

X

Xanor · 29
Xarelto · 8
Xatral OD · 17
Xelevia · 7
Xerodent · 3

Z

Zocord · 14
Zoledronsyra · 21
Zoloft · 33
Zolpidem · 32
Zopiklon · 32
Zyloric · 20
Zyprexa · 27–28
Zyrlex · 38